

Władysław Kowalak

Biuletyn misjologiczno-religioznawczy

Collectanea Theologica 45/3, 153-169

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN MISJOLOGICZNO-RELIGIOZNAWCZY

Zawartość: 1. JAPONIA: Misyjna funkcja Katolickiego Uniwersytetu Nanzan (Nagoya). — 2. INDONEZJA: Ngadyjczycy a działalność misyjna. — 3. PAPA-NOWA GWINEA: U progu niepodległości. — 4. AFRYKA: Evans-Pritchard — badacz ludów Afryki. — 5. NOWE CZASOPISMA misyjne i misjologiczne*.

1. JAPONIA

Misyjna funkcja Katolickiego Uniwersytetu Nanzan (Nagoya) (1949—1974)

„Poprawna i uporządkowana działalność misyjna wymaga, aby ewangeliczni pracownicy byli naukowo przygotowani do swych zadań, szczególnie do dialogu z religiami i kulturami niechrześcijańskimi i aby w jej wykonywaniu otrzymywali skuteczną pomoc” (DM 34). Tego typu zadania podejmują katolickie uniwersytety i instytuty naukowe, zwłaszcza na misjach. Z krajów misyjnych najbardziej wymownego przykładu tak pojętej działalności misyjnej dostarcza Japonia. Rok 1974 był rokiem jubileuszu 25-lecia Uniwersytetu Nanzan, jednego z typowych uniwersytetów japońskich pełniących taką właśnie funkcję. Nanzan jest jednym z 399 uniwersytetów japońskich, a w Japonii Środkowej jednym z 11 uniwersytetów katolickich (wśród 291 innych bezwyznaniowych). Nanzan nadto jest członkiem siedemdziesięciu czterech uczelni zrzeszonych w Związku Uczelni Prywatnych.

Początki ośrodka Nanzan związane są z przedsięwzięciem J. Reinersa SVD, który w 1932 r. założył w Nagoya szkołę średnią dla młodzieży męskiej. J. Reiners wyjechał do Japonii w 1909 r. Tu został pierwszym prefektem apostolskim w Nagoya, co było okolicznością sprzyjającą realizacji planów odnośnie do szkolnictwa. Pod jego kierunkiem rozwinął się w Nagoya prężny ośrodek gimnazjalny. Po śmierci J. Reinersa (1945) następują zmiany w charakterze ośrodka: w 1946 r. gimnazjum przemieniono na „Nagoya College of Foreign Languages”, a następny kierownik ośrodka, A. Pache SVD, wszczął starania o podniesienie kolegium do rangi uniwersytetu. Już w lutym 1949 r. Ministerstwo Edukacji nadaje ośrodkowi Nanzan (dosł. „południowe wzgórze”) prawa uniwersytetu prywatnego. Hasłem uniwersytetu jest: *Hominis dignitati*. Od tej chwili rozpoczyna się właściwa historia uczelni. W roku założenia Nanzan posiadał 54 docentów i 426 studentów.

* Redaktorem niniejszego biuletynu jest ks. Władysław Kowalak SVD, Warszawa.

1. Struktura uczelni

Nanzan jest kompleksem szkół, uczelni i instytutów. Tego typu kompleksowość należy do specyfiki japońskiego szkolnictwa w ogóle. Na cały ośrodek uczelniany Nanzan składają się: gimnazjum dla młodzieży męskiej (Boy's High School — 1200 uczniów); gimnazjum dla dziewcząt (Girl's High School — 1200 uczennic), powstałe w 1948 r., z którego następnie rozwinął się w 1968 r. Junior College; właściwy Uniwersytet Nanzan oraz Wyższe Seminarium SVD, liczące razem przeszło 4.300 osób; Instytut Katechetek; tzw. pio-kan czyli mieszkania profesorów oraz archiwa, biblioteki, zakłady i obiekty sportowe.

Na Uniwersytecie Nanzan istnieją cztery fakultety: filozoficzny, języków obcych, ekonomiczny i administracji przemysłu. Fakultet filozoficzny dzieli się na osiem wydziałów (ok. 1 tys. studentów): cztery wydziały literatury — japońskiej, angielskiej, francuskiej i niemieckiej; następnie wydział pedagogiczny, antropologiczny, właściwy wydział filozoficzny oraz wydział teologiczny. Fakultet języków obcych posiada dwa wydziały: języków anglo- amerykańskich i języka hiszpańskiego. Fakultet ekonomiczny, podobnie jak i fakultet administracji przemysłu, dzieli się także na dwa wydziały.

Z wymienionych czterech fakultetów największą popularnością cieszą się dwa ostatnie, albowiem w uprzemysłowionej Japonii Środkowej istnieje zapotrzebowanie na fachowe siły, a także dlatego, że uniwersytet podpisuje umowy z licznymi koncernami, wskutek czego absolwenci mają zapewnioną w przewidzianym przedsiębiorstwie pracę, co w japońskich warunkach zatrudnienia nie pozostaje bez znaczenia. Interesująco wygląda liczba studiujących przedstawiona w rozwoju historycznym, uwypukla bowiem zasięg i popularność Nanzan. Otóż w 1949 r. studiujących było 426; w rok później (1950) — 550; w 1955 r. — 1311; w 1960 r. — 1490; w 1965 r. — 2707; natomiast w całym ośrodku Nanzan w 1965 r. studiowało 6573 osoby; w 1972 r. Nanzan wraz z Wyższym Seminarium liczyło 4316 studentów. W roku tym ukończyło studia 829 osób (w tym 42 doktorów), a przyjęto na studia 1186 osób.

2. Profesorowie

Kadra profesorska liczy 149 osób, w tym 53 profesorów zagranicznych. Wśród profesorów Nanzan jest wielu wybitnych i znanych w świecie nauki specjalistów. Wypada wspomnieć tutaj choćby o niektórych z tych postaci. Nieco więcej uwagi należy poświęcić profesorowi H. van Straelenowi SVD ze względu na 70-tą rocznicę jego urodzin oraz światową pozycję, jaką zajmuje w dziedzinie misjologiczno-religioznawczej. Henry van Straelen (ur. 1903 r. w Utrechcie) rozpoczął pracę misyjną w Japonii w 1935 r., a od 1950 r. wykłada na Nanzan. Swoimi poglądami dotyczącymi koncepcji misji, dialogu z religiami pozachrześcijańskimi i przystosowania teologii do mentalności Dalekiego Wschodu zasłużył na wielkie uznanie. Reprezentuje pogląd o bezkompromisowej konieczności „dalekowschodnio” ukształtowanej teologii i struktury Kościoła. Proponuje nawrót do Kościoła pierwszych wieków i dopiero po tym zwrocie zaleca ewangelizację Wschodu¹. Wówczas na podstawie *depositum fidei* rozwinię się nowa tradycja, nowa dyscyplina kościelna i nowa teologia. Van Straelen oczywiście zakłada, iż dojdzie do zrzucenia (*Entkleidung*) z katolicyzmu jego grecko-rzymskiej i zachodniej powłoki. W religioznawstwie zaś van Straelen znany jest jako autor fundamentalnych opracowań na temat nowych religii japońskich². Jego praca na temat Tenri-

¹ Por. jego *L'Avenir de l'Église en Extrême Orient*, Paris 1946.

² H. van Straelen, *Modern Japanese Religions*, New York 1963; tenże, *The Japanese Religions are not new*, NZM 20(1964)263—270.

-kio, jednej z liczniejszych nowych religii, uważana jest dziś za klasyczną pozycję z tego zakresu³. Van Straelen ceniony jest także jako myśliciel i teoretyk przygotowujący dialog międzyreligijny, szczególnie na terenie Dalekiego Wschodu⁴. Jako filozof pracował przede wszystkim nad wykazaniem specyfiki myślenia ludzi Dalekiego Wschodu. Oddźwięk tego znajdujemy m.in. w wydajnej w Polsce pracy *Japonia w oczach misjonarza*⁵. Ogólny dorobek naukowy van Straelena przedstawia się imponująco i to pod względem ilości opublikowanych prac, jak i zakresu poruszanej problematyki.

Z innych wybitnych profesorów Nanzan trzeba także wymienić rektora Nanzan w latach 1957—1972, kierownika Instytutu Antropologii Kulturowej, Kiichi Numazawę. Znany jest przede wszystkim w kręgu etnologów; był kierownikiem naukowej ekspedycji Nanzan na Nową Gwineę⁶. Religioznawcom znane są jego prace dotyczące szintoizmu⁷. Czołową postacią Nanzan jest również Mathias Eder SVD, antropolog i japonolog. Początkowo (1932—1949) był profesorem na uniwersytecie Fu Jen w Pekinie, od 1949 r. jest wykładowcą na Nanzan. Od 1942 r. redaguje „Asian Folklore Studies”.

3. Instytuty

Ambicją uniwersytetu Nanzan jest utrzymanie właściwego poziomu naukowego. Jednakże jest to uniwersytet katolicki w służbie Kościoła lokalnego i stąd przez swoją pracę naukową i aktywność społeczną chce świadczyć o Dobrej Nowinie. Zgodnie zaś z dekretem soborowym *Ad gentes*, Nanzan prowadzi zakrojoną na szeroką skalę działalność przygotowawczą do dialogu międzykulturowego i międzyreligijnego, zwłaszcza przez swoje instytuty.

Przy Nanzan istnieje kilka instytutów. Są to m.in. Instytut Antropologii Kulturowej (zał. 1949 r.), kierowany przez prof. Numazawę. Jest to jedna z najlepszych placówek etnologicznych w Japonii. Naukowa ekspedycja na Nową Gwineę zorganizowana przez Nanzan przy współudziale rządu japońskiego i Ministerstwa Edukacji, jest wymownym przykładem rangi tej placówki. Instytut Studiów Japonologicznych przeznaczony jest zasadniczo dla obcokrajowców. Obejmuje studium języka japońskiego (trzy stopnie) oraz historii, gospodarki, polityki, społeczeństwa, religii, literatury i sztuki japońskiej. Instytut ma zaznajamiać przyjeżdżających obcokrajowców z Japonią i z całokształtem jej aktualnych problemów. Celem Instytutu Religii i Kultury jest przygotowanie dialogu kulturowego i religijnego Dalekiego Wschodu z kulturami i religią chrześcijańską. Instytut ma charakter międzydyscyplinarny, ekumeniczny i międzynarodowy. Przykładowo można wymienić tematykę badań instytutu: motyw zbawienia w religiach; antropologiczne aspekty religii; tendencje modernizacyjne w religiach; relacje między kul-

³ *The Religion of Divine Wisdom: Japan's Most Powerful Religious Movement*, Kyoto 1957.

⁴ H. van Straelen, *Our Attitude Towards Other Religions*, Tokyo 1965; tenże, *Asien und der Westen*, Linz 1963.

⁵ H. van Straelen, *Ou va le Japon?*, Paris 1960; *Japonia w oczach misjonarza*, tłum. I. Denysenko, Warszawa 1973.

⁶ Por. H. Aufenanger, *Unsere Nanzan-Expedition nach Neu-Guinea*, *Missionarius Japonicus* SVD 14(1965)69—71; tenże, *Erfolgreiche Nanzan Expedition*, *Steyler Missions-Chronik*, Steyl 1966, s. 59.

⁷ K. Numazawa, *Die religiöse Bedeutung des heiligen Buches — Wert und Wertung des heiligen Buches in den nichtchristlichen Religionen: in Shintoismus*, *Theologisches Jahrbuch* 1969, s. 539—541; tenże, *Die Religionen Japans, Die Grossreligionen des Fernen Ostens*, Aschaffenburg 1964.

tem, sztuką i kulturą i in. Instytut Religii i Kultury założony został przez Zarząd Związku Szkolnego Nanzan. Zarząd ten sformułował też jego statuty i mianuje każdorazowo dyrektora (na trzy lata) oraz jego radę. Rada składa się z wybitnych naukowców religioznawców i kulturoznawców. W skład rady wchodzi m. in. Abe Masao, buddysta profesor w Nara; Doi Masatoshi, profesor teologii chrześcijańskiej na Uniwersytecie Daoshisha w Kyoto; znany i ceniony teolog Peter Nemeshegyi SJ; Matsumoto Masao, prof. uniwersytetu w Tokyo; autorytet w dziedzinie religioznawstwa porównawczego i buddyzmu, profesor Nakamura Hajime i in. Kierownictwo instytutu tworzą: dyrektor H. Dumoulin SJ⁸, jeden członek instytutu, dwóch członków Związku Szkolnego Nanzan oraz jeden ekspert.

Uniwersytet Nanzan wydaje kilka periodyków, z których bardziej znane, „Monumenta Serica”, „Academia”, „Nanzan Bungaku”, „Collectanea Universitatis Catholicae Nanzan” i in. Od 1965 r. uniwersytet organizuje dla swoich studentów dwumiesięczne stypendia na pobyt w Europie i Ameryce Pn. celem nawiązania kontaktów i poznania kultury zachodniej.

Czy Nanzan spełnia swe zadania jako uniwersytet katolicki w Kościele lokalnym? Studenci-katolicy na Nanzan stanowią tylko 3% ogólnej liczby studiujących. Ten fakt może nas zdziwić. Trzeba tu jednak uwzględnić zarówno specyfikę mentalności japońskiej, jak i „nietypowość” działalności misyjnej w Japonii. Działalność ta polega nie na bezpośredniej pracy duszpasterskiej (upraszczając nieco schemat ogólny), lecz na pośrednim oddziaływaniu Kościoła na poszczególne grupy społeczne. Kościół lokalny w Japonii proponuje jedną z wielu form oddziaływania, ale za to formę w społeczeństwie japońskim już zweryfikowaną. Kościół musi bowiem uwzględnić i przygotować bazę społeczną, czyli podłoże, na którym można ewangelizować; jeśli zaś Uniwersytet Nanzan daje rocznie pozycję społeczną ok. 1000 osobom, które są przynajmniej sympatykami chrześcijaństwa, a daje tę pozycję przez wykształcenie, jest to niewątpliwie wkład w przyszłość Kościoła lokalnego w Japonii; tworzy się warstwa „skażonej” chrześcijaństwem inteligencji japońskiej, coraz bardziej interesującej się Kościołem. Wątpliwości i obawy co do skuteczności i owoców żmudnej pracy misyjnej w Japonii powinny zanikać. Być może przykład Nanzan jest w tym względzie dość przekonujący.

ks. Roman Malek SVD, Pieniężno

2. INDONEZJA

Ngadyjczycy a działalność misyjna

Lud ngadyjski żyje na górzystej wyspie Flores, w środkowej Indonezji i liczy ok. 40 tys. osób. Dzięki badaniom polskiego antropologa Józefa Glinki SVD wiadomo, że lud ngadyjski charakteryzują trzy cechy antropologiczne: europoidalne, mongoloidalne i negroidalne. Najbardziej jednak zaskakująca jest obecność elementów hinduistycznych w kulturze ngadyjskiej. Lud-

⁸ H. Dumoulin (ur. 1905), od 1942 r. profesor filozofii, filozofii religii i religioznawstwa na uniwersytecie Sophia w Tokyo, prowadzonym przez jezuitów. Znany jest jako badacz buddyzmu-zen. W 1970 r. uniwersytet w Würzburgu przyznał mu doktorat h.c. Jest członkiem wielu towarzystw naukowych. Ważniejsze prace: *Christlicher Dialog mit Asien*, München 1970; *Buddhismus der Gegenwart*, Freiburg-Tokyo 1970; *A History of Zen Buddhism*, London 1963 i in.

ność ngadyjska trudni się przede wszystkim rolnictwem i hodowlą. Są to ludzie dobrze zbudowani pod względem somatycznym. Mieczem i dzidą tworzą sobie drogę zdobywając obecne terytorium, zwane dziś Ngada. Stolicą Ngady jest miasto Bajawa, otoczone łańcuchem górskim, z czynnym jeszcze wulkanem Inerie.

1. Pogląd na świat i wierzenia religijne Ngadyjczyków

Pierwsze spotkanie z religią ngadyjską sprawia wrażenie, że jest to religia chaotyczna, w której jedne wierzenia przeczą drugim. Trudno w niej dostrzec jakiś uporządkowany system religijny. Analizując jednak kulturę ngadyjską głębiej, można wyodrębnić w niej cztery poglądy na świat.

Pierwszy pogląd na świat można nazwać realistycznym. Jest dostrzegalny w najstarszych mitach oraz w podchodzeniu do życia codziennego. Drugi pogląd bazuje na kulcie przodków. Istota Najwyższa zostaje przedstawiona w obrazie małżeństwa Nieba z Ziemią¹. Niebo jako prarodzic, a Ziemia jako prarodzicielka. Według tego poglądu cały świat jest pełen przodków. Wszystkie ciała niebieskie uważane są za osoby ludzkie, które kiedyś żyły na ziemi. Ten pogląd na świat można zauważyć w niektórych mitach oraz w wielu poglądach życia codziennego. Według trzeciego pojmowania świata, kosmos jest uważany za jedną wielką całość, jako jedno wielkie ciało żyjące, w którym wszystko jest organicznie ze sobą złączone. Istnieje jeszcze czwarty sposób pojmowania świata, według którego Istota Najwyższa objawia się w całym kosmosie, a więc w Niebie i na Ziemi, w Słońcu i Księżycu, w górach i kamieniach, w duchach i ludziach, w zwierzętach oraz ptakach.

Prócz tego lud ngadyjski ma bogato rozwinięte prawo zwyczajowe, które nazywa się *adat*. Ono to określa dokładnie całokształt życia i postępowania we wszelkich sytuacjach życiowych. Według mitów ngadyjskich oraz prastarej tradycji osoby kosmiczne (tzn. ciała niebieskie) przysły na ziemię i pouczyły Ngadyjczyków jak mają żyć i pracować. Ngadyjczycy mówią, że ich mądrość życiowa pochodzi właśnie od tych osób kosmicznych. Jako twórców prawa zwyczajowego wymienia się następujące osoby kosmiczne: Vidzo i Vado, Teru i Tena, Sili, Dhini, Bavarani, Vatu Meze i in. Nasuwa się pytanie kim są te osoby kosmiczne wprowadzające prawo zwyczajowe? Z tekstów, w których używa się imion tych osób wynika, że są to ciała kosmiczne, w których objawia się Istota Najwyższa. Gdy się mówi, że osoby kosmiczne przychodzą na ziemię i pouczają ludzi, znaczy to, że Istota Najwyższa przychodzi i poucza ludzi.

Analizując różne przepisy prawa ngadyjskiego dochodzi się do wniosku, że zasadniczym modelem działalności Ngadyjczyków jest makrokosmos ze swymi zjawiskami. Każde ważniejsze dzieło ngadyjskie przedstawia symbolicznie kosmos, czyli jest symbolicznym mikrokosmosem. Ngadyjczycy i ludy ościenne przypisują symbolowi cechy rzeczy symbolizowanej i identyfikują symbol z rzeczą symbolizowaną. Jak w makrokosmosie objawia się Istota Najwyższa i tam jest obecna, tak i w dziełach ngadyjskich, symbolizujących kosmos, Istota Najwyższa jest obecna. Ngadyjczycy wiedzą o Istocie Najwyższej wyrażają pojęciami kosmicznymi lub mającymi związek z kosmosem. Większość modlitw ngadyjskich rozpoczyna się od wezwania „Ojczy, Matko”, co oznacza „Niebo, Ziemię”. Niektóre modlitwy rozpoczynają się od słów „Dewa, Nitu”, które oznaczają również „Niebo, Ziemię”. Pojęcie małżeństwa Nieba z Ziemią oraz Słońca z Księżycem wyrażają w sposób obrazowy prawdy o Istocie Najwyższej. Istnieje wiele nazw księżycy, określających jego poszczególne fazy i wyrażających prawdy o Istocie Najwyższej. Główne święto reli-

¹ Z dużej litery piszę Niebo, Ziemia, Słońce i Księżyc, gdy są pojmowane jako osoby.

gijne Ngadyjczyków nazywa się Festa Reba, które jest świętem księżycy. Księżyc uważa się w czasie tego święta za manifestację Istoty Najwyższej. Zjawiska kosmiczne, jak pojawienie się komety, spadanie meteorytów, czy zaćmienie księżycy, są tłumaczone w sposób religijny. Często również zjawiska meteorologiczne są interpretowane jako pojawienie się Istoty Najwyższej. Szczególnie znaczenie ma błyskawica spadająca na ziemię.

W Ngadzie istnieje wiele obiektów religijnych. W każdej wsi spotyka się megality złożone z kamieni stojących i leżących. Kamienie stojące symbolizują Niebo, a kamienie leżące Ziemię, wzięte zaś razem są obrazem kosmosu. Według wierzeń Ngadyjczyków w megalitach mieszka Istota Najwyższa. Natomiast duże, pojedyncze kamienie, leżące we wsiach, symbolizują czarny Księżyc, który często jest symbolem życia Istoty Najwyższej. Największą świętością Ngadyjczyków jest pal ngadhu oraz mały domek bhaga. Święty pal ngadhu jest uważany za drzewo i dlatego zachowuje swoje korzenie i dwa ścięte konary, na których wspiera się okrągły dach. Ngadhu jest symbolem Nieba. W pobliżu każdego ngadhu stoi domek bhaga, symbol Ziemi. Pal ngadhu i domek bhaga stanowią symboliczny obraz świata, w którym mieszka Istota Najwyższa. To właśnie jest powodem, dlaczego pal ngadhu i domek bhaga zajmują centralne miejsce w wiosce ngadyjskiej.

Kosmos jest głównym modelem form życia religijnego oraz źródłem terminologii religijnej. Terytorium Ngady jest podzielone na siedem rejonów, według pochodzenia mitycznego. Trzy pierwsze rejon symbolizują Niebo, a cztery następne Ziemię. W ten sposób całe terytorium Ngady symbolizuje kosmos. Podobnie jest również w życiu socjalnym Ngadyjczyków. Szlacheckie społeczeństwo ngadyjskie dzieli się na dwie klasy: gae meze i gae kisa. Według wyjaśnień Ngadyjczyków fundamentem takiego podziału jest kosmos. Jak na niebie istnieją dwie klasy ciał niebieskich, tak i na ziemi muszą istnieć klasy społeczne. Istnieją jeszcze dwie niższe klasy społeczne, ale te są uważane za nie mające żadnego znaczenia. Niebo i Ziemia są uważane przez Ngadyjczyków za pierwszych rodziców i są pierwszym modelem małżeństwa ngadyjskiego. Czas błyskawicy i deszczów jest uważany za czas odnowy małżeństwa Nieba z Ziemią. W tym to czasie zawiera się najwięcej małżeństw w Ngadzie. Niebo ze swymi zjawiskami jest również modelem dla innych prac i czynności mężczyzny ngadyjskiego. Ziemia zaś, pojęta jako osoba, jest modelem dla kobiety ngadyjskiej. Według wierzeń Ngadyjczyków w rodzinie, z której odchodzi młoda małżonka, powstaje próżnia i w miejsce tej próżni musi przyjść godna zapłata za dziewczynę. Taka zapłata jest konieczna, ponieważ wyrównuje brak zaistniałej harmonii w kosmosie. Kosmos jest również modelem dla różnych rytów, jak obrzezanie, nakładanie nausznicy dziewczętom, piłowanie oraz farbowanie zębów i in.

Jak w życiu religijnym i socjalnym, tak również w życiu ekonomicznym Ngadyjczyków można dostrzec zależność od kosmosu. Odpowiednia pozycja gwiazd Antares i Plejadów wskazuje czas rozpoczęcia prac na polu. Modelem pracy na polu jest małżeństwo Nieba z Ziemią. Według przekonania Ngadyjczyków, pioruny i deszcze czynią Ziemię płodną, a praca na polu jest symbolicznym powtórzeniem tego, co dzieje się w czasie burzy: kij kopieniaczy ryjący Ziemię symbolizuje błyskawicę, a ziarno rzucane w Ziemię symbolizuje deszcz padający w czasie burzy. Na polu ngadyjskim nie wolno wcześniej rozpocząć pracy, dopóki nie zacznie pan ziemi (tuan tanah). We wszystkich ważniejszych czynnościach mężczyzna z najwyższego stanu musi przynajmniej symbolicznie rozpocząć pracę, później mogą już inni pracować. Modelem tego jest znowu kosmos: ludzie z najwyższej kasty, symbolizujący firmament niebieski i słońce, muszą rozpocząć jako pierwsi.

Wielkie znaczenie u Ngadyjczyków ma polowanie, w którym również można dopatrzeć się wielu symboli kosmicznych. Dokładny czas rozpoczęcia polowania wskazują Ngadyjczykom Słońce i Księżyc. Modelem polowania jest Niebo, które zabija swymi błyskawicami oraz Słońce, zabijające swoim żarem.

Przed i po polowaniu Ngadyjczycy modlą się do Nieba i Ziemi, prosząc o pomoc i dziękując za otrzymaną pomoc w polowaniu. Również w tkactwie i garncarstwie oraz w pracy w kuźni Ngadyjczycy szukają modelu w kosmosie. Niebo i Ziemia są głównymi archetypami dla wszystkich prac ngadyjskich. Kosmos zatem ze swymi zjawiskami jest głównym modelem w życiu religijnym, społecznym i ekonomicznym Ngadyjczyków.

2. Działalność misyjna wśród Ngadyjczyków

Pierwsi misjonarze przybyli do Ngady w 1920 r. i założyli stację misyjną w miejscowości Toda-Belu. Zaczęli uczyć się języka ngadyjskiego i coraz lepiej poznawać kulturę ngadyjską. Religia i sposób myślenia Ngadyjczyków wydawały się misjonarzom nielogiczne, chaotyczne, a często wręcz śmieszne, dlatego nie respektowali wierzeń ngadyjskich, głosili ludziom zupełnie inną religię i mówili o innym Bogu. Starsze pokolenie Ngadyjczyków na ogół nie przyjmowało religii głoszonej przez misjonarzy. Jednym z głównych tego powodów był strach przed uczeniem się nowej religii, a zwłaszcza niechęć do uczenia się na pamięć różnych formuł modlitewnych. Religię katolicką przyjmowali zatem przede wszystkim ludzie w średnim wieku i dzieci. Było to jednak nawrócenie połowiczne: w chwilach krytycznych ludzie ci modlili się i składali ofiary według zwyczajów swej dawnej religii. Misjonarze jednak okazywali pod tym względem wiele wyrozumienia i tolerancji. Dzięki takiej postawie niemal cała Ngada stała się katolicka i dziś coraz bardziej znikają stare zwyczaje przodków, a powstają nowe, katolickie.

Często słyszy się zarzut, że misjonarze niszczyli kultury miejscowych ludów. Czy zarzut ten jest słuszny odnośnie do Ngady? Przypatrzmy się co dała religia katolicka Ngadyjczykom, co przynieśli im misjonarze. Wyznawcy religii ngadyjskiej żyli w ciągłym strachu przed karami Nieba i Ziemi oraz obawiali się stałe złych duchów. Religia katolicka uwolniła Ngadyjczyków od życia w strachu, a dała im pogodę i radość. Zanika religia rodząca strach, a rozwija się religia dająca szczęście i pokój. Jest prawdą, że zanika tradycyjne prawo adatu. Ale na to miejsce wyrasta nowe prawo ewangeliczne. Przyniesienie wiary katolickiej do Ngady jest faktem przełomowym. Nauka katolicka głosząca sprawiedliwość, równość i braterstwo wszystkich ludzi, spowodowała ogromną przemianę w społeczeństwie ngadyjskim. Tradycyjne społeczeństwo ngadyjskie składa się z czterech kast społecznych. Dwie niższe kasty miały tak małe znaczenie w Ngadzie, że nie posiadały nawet swoich archetypów w kosmosie. Takiego porządku społecznego broniła religia ngadyjska, dowodząc, że jest to porządek niebieski, istniejący w kosmosie, na ziemi i taki też porządek będzie istniał nawet na drugim świecie po śmierci człowieka.

Według dawnych praw właściciele ziemi ngadyjskiej mogli kupować i sprzedawać niewolników. Często czynili wyprawy na sąsiednie tereny w celu zdobycia nowych niewolników. Można więc powiedzieć, że tradycyjna religia ngadyjska broniła niesprawiedliwego porządku społecznego i przyczyniła się do ucisku niższych kast. Misjonarze natomiast, głosząc prawo o miłości i równości ewangelicznej skorygowali tradycyjne prawo ngadyjskie i dała podwaliny nowego ładu; opartego na sprawiedliwości i miłości.

Dawniej mężczyzna pragnąc zawrzeć związek małżeński kupował sobie dziewczynę od rodziców. Gdy zapłacił za dziewczynę, stawała się ona jego własnością. Na ogół nie liczone się z wolą dziewczyny. Jeśli to był mężczyzna bogaty, mógł sobie kupić tyle żon, ile chciał i na ile miał pieniędzy. Dziś pod wpływem chrześcijaństwa zmieniło się wiele. Przy zawieraniu małżeństw respektuje się wolę dziewczyny, choć nadal istnieje zwyczaj płacenia za dziewczynę. Dawniej Ngadyjczycy pochodzący z różnych kast nie mogli spotykać się pod jednym dachem, nie mogli nawet rozmawiać ze sobą na dro-

dze. Dziś kościoły katolickie jednoczą wszystkich Ngadyjczyków i łamią bariery podziałów. Powstaje nowe społeczeństwo, w którym rośnie świadomość, że wszyscy są braćmi, równymi dziećmi jednego Boga, tworzący jeden lud boży.

Misjonarze zakładali szkoły podstawowe i średnie. W poważnym stopniu przyczynili się do likwidacji analfabetyzmu. Dziś Ngadyjczycy potrafią czytać, pisać i liczyć. Nie są już tak oszukiwani przez kupców, jak dawniej. Od samego początku misjonarze leczyli chorych, sprowadzali najpotrzebniejsze lekarstwa, ratowali ludzi od śmierci. Najwięcej sprowadzano lekarstw przeciw malarii, która w szczególnie sposób szerzy się na tym terenie. Ludzie szybko się przekonali, że lekarstwa pochodzące od misjonarzy pomagają lepiej niż lekarstwa przygotowane przez czarowników.

Przybycie misjonarzy i głoszenie Ewangelii wywarło również pozytywny wpływ na ekonomię ngadyjską. Tradycyjne ofiary składane ze zwierząt i drobiu w poważnym stopniu ograniczały hodowlę i powodowały często zadłużenia, które trzeba było spłacać nieraz przez całe lata. Ziemię uprawiano kijem kopieniaczym, symbolizującym błyskawicę. Misjonarze sprowadzili narzędzia żelazne i maszyny do uprawy ziemi oraz dali przykład pracy zmechanizowanej. Sprowadzili również drzewa owocowe z innych wysp, nieznane warzywa oraz pozakładali plantacje kawy. Pokazali, jak można inaczej budować domy z cegły i cementu, z oknami szklanymi, których dawniej ludzie nie znali. Misjonarze nie mogli akceptować wielu poglądów ngadyjskich, sprzecznych z wiarą i moralnością katolicką, ale chronili wszystko to, co było dobre i piękne w kulturze ngadyjskiej.

Reasumując można powiedzieć, że Ewangelia uwolniła Ngadyjczyków od strachu i przyniosła im religijną radość i nadzieję. Ewangelia stała się nowym fundamentem życia. Nauka ewangeliczna kładzie podwaliny pod ład boży, oparty na sprawiedliwości i miłości. Z przybyciem misjonarzy do Ngady rozpoczęł się nowy okres wielkiego rozwoju rolnictwa, sadownictwa, hodowli i budownictwa. Rozpoczęła się nowa era ludu ngadyjskiego. Ewangelia przyniosła Ngadyjczykom radość, braterstwo.²

ks. Henryk Gzella SVD, Pieniężno

3. PAPUA—NOWA GWINEA

U progu niepodległości

Papua—Nowa Gwinea wkrótce uzyska niepodległość; oznacza to, że przestanie być terytorium powierniczym ONZ, administrowanym przez Australię już od I wojny światowej. Po drugiej wojnie światowej rozwój na-

² Por. P. Arndt, *Die Religion der Nad'a*, Anthropos 24(1929)817—861; Anthropos 26(1931)353—405 i 697—739; tenże, *Die Megalithenkultur der Nad'a (Flores)*, Anthropos 27(1932)11—63; tenże, *Hinduismus der Ngadha*, Folklore Studies 17(1958)99—136, tenże, *Mythen der Ngadha*, Annali Laterarensi 1960, 9—137; tenże, *Opfer und Opferfeiern den Ngadha*, Folklore Studies 19(1960)175—250; H. Bader, *Die Reifeiern bei den Ngada*, MÖd-ling 1953; J. Glinka, *Percobaan untuk memisahkan menentukan morfotype-morfotype di wilayah Nusa Tenggara Timur* (referat wygłoszony na Narodowym Kongresie Specjalistów Anatomii w Denpasar w Indonezji w dniach 27—31 XII 1973); H. Gzella, *Il significato religioso della visione cosmica presso la tribu di Ngada in Indonesia* (w druku); Th. Wignjanta, *The System of „Belis” Marriage in Flores*, Verbum SVD 11(1970)263—266.

stał tak gwałtownie, iż jeden z ministrów, Maori Kiki, mógł swej książce dać tytuł: „Tysiąc lat w ciągu jednego życia” (*A Thousand Years in a Lifetime*). Tytuł trafnie oddaje to, czego tutaj dokonano. Specjalistyczne jednak periodyki geograficzne i obrotni dziennikarze ciągle jeszcze uwypuklają to, co nadzwyczajne, prymitywne, osobliwe przedmioty sporządzane kamiennymi siekierami, folklor polowań na ludzkie głowy i ludożerstwo. Całe tuziny nauczycieli i instruktorów, gotowych do pracy na wyspie, dały się zastraszyć australijskim sprawozdaniom prasowym o wojnach plemiennych w górach w centralnej Nowej Gwinei. Cóż to za wojry, jeżeli dwie grupy etniczne przez kilka dni walczyły ze sobą i przy tym 3 lub 4 osoby tracą życie? W 1973 r. na terytorium Papua—Nowa Gwinea zginęło w wypadkach samochodowych dwa razy tyle osób, co we wszystkich „wojnach”, jakie w tym roku prowadzono.

1. Rozwój gospodarczy

Papua—Nowa Gwinea liczy 466.000 km². Powierzchnia taka to 46 milionów hektarów ziemi, ale co się kryje pod powierzchnią tych hektarów, tego nikt nie wie. Pewną wskazówką mogą być występujące złoża miedzi, które chyba już w krótkim czasie wpiszą ten kraj na gospodarczą mapę świata. Towarzystwo „Bougainville Copper Ltd.” dopiero dwa lata temu rozpoczęło wydobywać miedź na wyspie Bougainville i niedawno podało, że czysty dochód wynosi 158 mln dolarów USA. Odkryto również trzy inne wielkie złoża miedzi. Obecnie prowadzi się pertraktacje z Kennecott i towarzystwami zagranicznymi w sprawie wykorzystania tych złóż. Od 1971 r. 29 towarzystw naftowych przeprowadza wiercenia próbne. Pomyślne wyniki tych odwiertów w sąsiednim Iranie Zachodnim działają zachęcająco.

Górzyste tereny nadają się wymiennie do budowy wodnych zakładów energetycznych. Jednym z największych projektów jest obecnie „Ramu River Hydro Scheme”, nad którym pracują Koreańczycy i Jugosłowianie. Cztery największe miasta Nowej Gwinei będą czerpać stąd energię elektryczną. Stolica Port Moresby nigdy nie przechodziła kryzysu energetycznego, gdyż energii, jakiej potrzebuje, dostarczają elektrownie wodne. Największy wodny zakład energetyczny ma powstać nad rzeką Purari w Papui, gdzie Amerykanie mają zamiar zbudować zakład wzbogacania uranu. Swoją szybki rozwój gospodarczy zawdzięcza Papua—Nowa Gwinea głównie rozbudowie linii lotniczych i sieci komunikacyjnych. Dziś istnieją 23 organizacje prywatne, wysyłając swe samoloty do 25 ważniejszych ośrodków krajowych. Poza tym istnieje jeszcze 526 lotr.isk uznanych urzędowo, z których ponad połowa należy do misji. Przeszło 12.220 km względnie dobrych dróg usprawnia komunikację śródlądową.

Papua—Nowa Gwinea posiada bardziej nowoczesny system telekomunikacyjny niż wiele państw europejskich. Wszystkie większe miasta mają bezpośrednie połączenia telefoniczne, które nie potrzebują linii kablowych. Handlowiec w takim mieście jak Madang może bezpośrednio wybrać numer telefonu w Sydney (Australia) i w ciągu 20 sekund uzyskuje połączenie. Jest to system japoński, jednak już krajowi technicy potrafią instalować i konserwować tę aparaturę. Państwowe Towarzystwo Radiowe dysponuje siecią 15 stacji, które oprócz zwykłych programów przeznaczają 700 godzin rocznie na audycje religijne. W kraju sprzedano ponad 250 tys. odbiorników tranzystorowych. Można je spotkać w najbardziej osamotnionej spośród 600 wysp.

W systemie zarządzania kraj został podzielony na 18 okręgów administracyjnych, które rozpadają się na 156 zarządów komunalnych. O bezpieczeństwo i porządek w państwie dba 3.625 policjantów. Armię stanowi 3.400 żołnierzy. Pięć łodzi pilnujących wybrzeża tworzy marynarkę państwową. Lotnictwa wojskowego nie ma. Opiekę lekarską sprawuje 233 lekarzy, z których

23 dostarczyły misje oraz 3.384 pielęgniarek (632 to siostry misyjne). Z obiektów lekarskich istnieją 103 szpitale państwowe, 978 ośrodków opieki społecznej i 1.388 ośrodków zdrowia. W pełni wyszkolony europejski personel misyjny nie jest wynagradzany według taryf zagranicznych, lecz otrzymuje to samo uposażenie co krajowcy, których wykszolenie pozostaje na znacznie niższym poziomie.

2. Działalność misyjna

Więcej niż połowa ludności jest chrześcijańska. Najsilniejszą grupę, tak co do liczby misjonarzy jak i wiernych, stanowią katolicy. Z 12.770 krajowych i zagranicznych misjonarzy ponad 7 tys. należy do Kościoła katolickiego. Liczba katolików przekroczyła 600 tys. Jedną z najowocniejszych dziedzin misyjnej działalności jest praca wychowawcza. W kraju istnieje blisko 2.500 szkół; z tego jedną trzecią prowadzi Kościół katolicki, jedną trzecią pozostałe społeczności chrześcijańskie, a jedna trzecia szkół podlega bezpośrednio państwowym władzom szkolnym. Wszystkim tym szkołom udziela subwencji rząd (książki, pomoce szkolne, pensja dla nauczycieli). Zarząd szkół pełni rada nadzorcza. Wolność wyznania i nauczania religii jest zagwarantowana. Minimum nauki religii wynosi 1 godz./tyg., jednak rada nadzorcza może przeznaczyć więcej czasu.

Przed ostatnią wojną światową w wielu okręgach rząd nie miał żadnych szkół własnych. Całe wychowanie spoczywało w rękach misjonarzy. Skutki tego uwidaczniają się w ewidencji obecnych stu posłów wybranych demokratycznie do parlamentu: z tej setki 18 ma wykształcenie wyższe (College), 30 może wykazać się wykształceniem średnim (High-School), 31 podstawowym, a 21 nie uczęszczało do żadnej szkoły. Każdy poseł zawdzięcza przynajmniej część swego wykształcenia misjom. Dlatego też misje nie lękają się niepodległości; zdają sobie bowiem sprawę, że ci pracodawcy w szczególnie sposób cenią misjonarzy. Pod względem wyznaniowym skład parlamentu przedstawia się następująco: 38 posłów to katolicy, 55 protestanci, a tylko 7 oświadczyło, że nie są chrześcijanami.

Wykształcenie rodzimych kapłanów, sióstr i braci zakonnych przebiega powoli, co należy przypisać różnym faktom, mającym swe uzasadnienie w specyfice kultury melanezyjskiej. Obecnie jest 30 kapłanów krajowych. W regionalnym seminarium Ducha Świętego w Port Moresby studiuje 90 kleryków, a w 3 niższych seminariach mamy przeszło 200 studentów. Liczba sióstr krajowych przekroczyła 200. W Bomana (Papua) siostry prowadzą instytut szkolący przyszłe przełożone, mistrzynie nowicjatu i specjalistki w różnych zawodach. Jedna z sióstr piastuje urząd w państwowym zarządzie szkolnym. Ogólna liczba krajowych braci zakonnych nie przekracza 25. Większość z nich podlega biskupowi Arkfeldowi z Wewak, gdzie pracują przy rehabilitacji młodocianych przestępców z „Boys Town”, ośrodka złożonego przez ks. Flanagan'a. Coraz częściej realizuje się nowy typ brata zakonnego: są to tzw. bracia pomocniczy, tzn. młodzi mężczyźni z ukończonym wykształceniem zawodowym. Nie składają oni ślubów zakonnych; kilka razy w roku gromadzą się dla pogłębienia życia religijnego i studium. Po pewnym czasie albo się żenia, albo składają wniosek o przyjęcie do grona właściwych braci.

Niektórzy księża zajmują wysokie stanowiska rządowe. Ks. John M o m i s z Bougainville został wybrany posłem do parlamentu i obecnie jest przewodniczącym komisji przygotowującym konstytucję. Ks. Ignacy K i l a g e pracował w Ministerstwie Rolnictwa, a obecnie w Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego. Dr. Alexis S a r e i (ex-ksiądz) jest komisarzem okręgu, a więc praktycznie gubernatorem wyspy Bougainville, gdzie występują bogate złoża miedzi. Wielu byłych seminarzystów pracuje w Ministerstwie Cywilnej Komunikacji Lotniczej oraz w Czerwonym Krzyżu. Spośród 17 biskupów tylko

trzech jest krajowców. Biskupowi Luis Vangeke papież Paweł VI osobiście udzielił święceń biskupich w Sydney w czasie swej dalekowschodniej podróży w 1970 r. Pozostali dwaj otrzymali sakrę biskupią 6 VIII 1974 r.

3. Ekumenizm

Jest jednym z najbardziej pocieszających zjawisk, jakich świadkiem jest Melanezja. Wszystkie wielkie społeczności religijne należą dziś do Melanezyjskiej Rady Kościołów. Katolicy, luteranie, anglikanie, metodyści udostępniają sobie nawzajem swoje obiekty na konferencje, rekolekcje, różne szkolenia itp.

Na czele Melanezyjskiego Instytutu d/s. Rozwoju Społecznego stoi grupa katolickich kapłanów-ekspertów. Redaktorem wydawanego przez instytut czasopisma „Catalyst” jest duchowny luterski. Współpraca pomiędzy różnymi Kościołami rozciąga się też na prasę i radio, na taśmoteki w służbie krzewienia Ewangelii, jak też na tłumaczenia Biblii i na badania lingwistyczne. Gdy Kościoły staną się jeszcze bardziej rodzime, ekumenizm ponownie się z pewnością dalej, Seminarzyści luteranów, adwentystów i Kościoła katolickiego widzą dziś mniej różnic pomiędzy społecznościami chrześcijańskimi, niż w Europie.

4. Perspektywy

Kościół katolicki nie potrzebuje się lękać niepodległości. Pewnego dnia odda zapewne swe wielkie posiadłości ziemskie i plantacje, które zakupił przed pół wiekiem od niemieckich władz administracyjnych. Nie dlatego, żeby te posiadłości nie przynosiły korzyści, lecz dlatego, że w oczach Melanezajczyków nie jest dziś wskazane, by Kościół konkurował z ludnością miejscową w sprzedaży kopry, kakao czy kawy. Struktura misji jest już do tego stopnia rozwinięta, że wśród biskupów oraz misjonarzy istnieje przekonanie, iż dla Kościoła będzie korzystniej, jeżeli swoje plantacje sprzeda lub po prostu odda państwu.

Podczas gdy tysiące europejskich handlowców i urzędników państwowych opuszczają kraj, misjonarze pozostają na swoich placówkach, gotowi pomagać narodowi nowogwinejskiemu w jego trudnych początkach niepodległości politycznej. Ludność rodzima widzi teraz wyraźniej niż kiedykolwiek, że misjonarze poważnie traktowali to, co mówili.

ks. Franciszek Michalik SVD, Wewak (Nowa Gwinea)

4. AFRYKA

E. E. Evans-Pritchard (1902—1973) — badacz ludów Afryki

W Oxfordzie zmarł (11 IX 1973) Edward Evan Evans-Pritchard, znany badacz ludów Afryki, jeden z najwybitniejszych przedstawicieli antropologii społecznej¹. Jako teoretyk i badacz ludów afrykańskich w decydu-

¹ E. E. Evans-Pritchard urodził się 21 IX 1902 r. w Crowborough w hrabstwie Sussex w rodzinie anglikańskiego duchownego. Studiował w Winchester College (1916—1921) i na Uniwersytecie Oxfordzkim (1921—24), gdzie w 1924 r. został promowany w zakresie historii współczesnej. Następnie studiował antropologię w Szkole Nauk Ekonomicznych w Londynie (1924—1927) pod kierunkiem C. G. Seligmana i B. Malinowskiego. W latach 1926—1936 (z przerwami) prowadził badania etnograficzne w Sudanie. Poza

jący sposób przyczynił się do rozwoju antropologii społecznej oraz studiów afrykanistycznych. Związany całe życie z pracą dydaktyczną kształtował zainteresowania teoretyczne i badawcze wielu etnologów, religioznawców i antropologów, pracujących obecnie na terenie Anglii i w wielu krajach świata. W dowód wdzięczności i szacunku ofiarowali mu oni swe prace w księgach pamiątkowych, opublikowanych z okazji zwolnienia z obowiązków profesora Uniwersytetu Oxfordzkiego i 70-tej rocznicy jego urodzin².

Zakres zainteresowań Evans-Pritcharda widoczny jest w spisie publikacji, zawierającej ponad 330 pozycji z dziedziny ekonomii, historii, polityki, pokrewieństwa, struktury społecznej, folkloru, zagadnień mentalności i kultury duchowej, a przede wszystkim religioznawstwa i etnologii³. Prace jego opierają się na bogatym materiale empirycznym, zebranym w czasie długoletnich badań etnograficzno-religioznawczych w Afryce, w czasie których rozwinął i udoskonalił metody badań terenowych zapoczątkowane w antropologii społecznej przez B. Malinowskiego. Evans-Pritchard uważał siebie przede wszystkim za etnografa, „ponieważ — jak się wyraził w referacie wygłoszonym w 1963 r. w londyńskiej Szkole Nauk Ekonomicznych — należyte zrozumienie faktów etnograficznych musi wyprzedzać wszelką prawdziwą analizę naukową”⁴. W latach 1926—1930 w czasie trzech ekspedycji przez około 20 miesięcy prowadził badania sudańskiego ludu Azande, a w latach 1930—1936 nilockich Nuerów⁵. Przez całe życie publikował zebrany materiał dotyczący życia społecznego i kultury tych dwu ludów Sudanu. Mniejsze rozprawy oparte były przeważnie na krótkich penetracyjnych badaniach terenowych dotyczących takich ludów Afryki Wschodniej, jak Ingessana, Luo, Moro, Nandi, Szilluk, Dinka i in.

Przedmiotem szczególnych badań Evans-Pritcharda jest mentalność ludów afrykańskich i ich pojęcia filozoficzno-religijne. Zagadnieniom tym poświęcił dwie monografie: *Witchcraft, Oracles and Magic Among the Azande* (1937) oraz *Nuer Religion* (1956), należące ze względu na bogactwo materiału faktograficznego i implikacje teoretyczne do klasycznych monografii z dzie-

tym wykładał w Szkole Nauk Ekonomicznych w Londynie (1928—1931), w Kairze (1932—1934) i Oxfordzie (1935—1940). W 1939 r. ożenił się z Ioma Gladys Heaton Nicholls, z którą miał trzech synów i dwie córki. W czasie drugiej wojny światowej służył w armii brytyjskiej walczącej w Etiopii, Sudanie i Libii. Nie przerwał pracy naukowej, wolny czas wykorzystując na zbieranie materiałów etnograficznych. W 1944 r. przeszedł na katolicyzm. W latach 1946—1970 był profesorem antropologii społecznej w Oxfordzie, przejmując tę funkcję po zmarłym teoretyku A. R. Radcliffe-Brownie.

² T. O. Beidelman (red.), *The Translation of Culture. Essays to E. E. Evans-Pritchard*, London 1971; A. Singer — B. V. Street (red.), *Zande Themes. Essays presented to Sir Edward Evans-Pritchard*, Oxford 1972; I. Cunnison — W. James (red.), *Essays in Sudan Ethnography presented to Sir Edward Evans Pritchard*, London 1972.

³ Por. *Bibliography of the Writings of E. E. Evans-Pritchard*, w: T. O. Beidelman (red.), *The Translation of Culture*, London 1971, 417—434. Ostatnio ukazała się pełna bibliografia prac Evans-Pritcharda: T. O. Beidelman (red.), *Bibliography of the Writings of Sir Edward Evan Evans-Pritchard*, London 1974.

⁴ E. E. Evans-Pritchard, *The Comparative Method in Social Anthropology*, London 1963, 38.

⁵ W nadzwyczaj trudnych warunkach przebiegały badania u pasterskich Nuerów, wśród których Evans-Pritchard przebywał czterokrotnie (1930, 1931, 1935, 1936); por. E. E. Evans-Pritchard, *The Nuer. A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People*, Oxford² 1968, 9—15.

dziny afrykanistyki. Pierwsza z nich jest próbą interpretacji systemu takich idei i wierzeń, jak czarownictwo, wróżby i magia, pełniące określone funkcje w życiu społeczno-politycznym Azandów. Te dla nas niezrozumiałe i nielogiczne na pozór wierzenia są zgodne z doświadczeniem życiowym tradycyjnej społeczności plemiennej i dostarczają przyczynowego i moralnego wytłumaczenia nieszczęść, chorób i śmierci. Prócz tego spełniają one ważną funkcję w życiu społeczno-politycznym plemienia, podtrzymując autorytet i władzę oraz regulując stosunki społeczne. Czarownictwo, wróżby i magia tworzą więc pewien system wierzeń i kultów funkcjonujących sensownie jedynie jako współzależne i integralne części całości. Evans-Pritchard próbuje odpowiedzieć na podstawowe pytanie, stawiane między innymi przez Frazera, Tylora i Lévy-Bruhla, czy mentalność człowieka pierwotnego różni się zasadniczo od naszej? Jego zdaniem różnica istnieje, ale jest ona o wiele mniejsza, niż skłonni jesteśmy przyjąć.

Czym dla światopoglądu Azandów jest pojęcie czarownictwa, tym dla religii Nuerów jest pojęcie „duch” (*kwoth*). Elementy charakterystyczne dla religii innych ludów afrykańskich, jak kult przodków, idee animistyczne, czarownictwo, magia, pojęcie siły życiowej, u Nuerów odgrywają mniejszą rolę lub nawet w ogóle nie występują. Religia Nuerów ma charakter teistyczny i pneumatologiczny. W monografii *Nuer Religion* autor analizuje takie aspekty wierzeń religijnych, jak pojęcie Boga, klasyfikacja duchów, ofiara, grzech, symbolika, szafarze rytualni. Studium to przedstawia skomplikowany system teologiczny, przypominający w pewnym sensie religię Starożytności. Skąd też rozważania teoretyczne wplecione w analizę bogatego materiału empirycznego mogą być interesujące również dla teologów i biblistów. Będąc antropologiem społecznym Evans-Pritchard szczególnie uwagę zwraca na powiązanie religii z organizacją i strukturą społeczną. Zaprzecza jednak wyraźnie tezie skrajnego socjologizmu, tłumaczącego pojęcia i praktyki religijne jako projekcje systemu społecznego⁶.

Teorie dotyczące natury religii ludów pierwotnych Evans-Pritchard omawia w książce *Theories of Primitive Religion* (1965). Klasyfikuje je w oparciu o teorie psychologiczne i socjologiczne. Te pierwsze dzieli za W. Schmidem na intelektualistyczne i emocjonalistyczne. Osobno omawia teorię Lévy-Bruhla. Cechą wspólną wszystkich tych teorii jest apriorystyczna generalizacja oparta na nieadekwatnych i wątpliwych faktach. Próżna jest próba szukania genezy zjawisk religijnych. Dla lepszego zrozumienia istotnych cech religii konieczne jest ujęcie studium religii pierwotnych w świetle szerszych perspektyw religioznawstwa badającego wszystkie religie.

Najczęściej omawiane zagadnienia antropologii społecznej, jak instytucje polityczne, struktura społeczna, pokrewieństwo, małżeństwo, rodzina, były także przedmiotem szczegółowych badań Evans-Pritcharda jako antropologa społecznego. Cenne są jego studia o instytucjach politycznych Nuerów. Monografia *The Nuer* (1940) jest klasycznym opisem segmentarnego systemu społecznego w Afryce, na którym wzorowali się późniejsi badacze życia społeczeństw afrykańskich⁷.

Wpływ wczesnych studiów historycznych w Oxfordzie zaznaczył się u Evans-Pritcharda w dowartościowaniu perspektywy historycznej

⁶ Por. E. E. Evans-Pritchard, *Nuer Religion*, London² 1967, 313, 320.

⁷ Z innych ważniejszych prac Evans-Pritcharda omawiających to zagadnienie można wymienić: *The Divine King of the Shilluk of the Nilotic Sudan*, Cambridge 1948; *The Political System of the Anuak of the Anglo-Egyptian Sudan. Studies in Economics and Political Science*, London 1940; *Kinship and Marriage among the Nuer*, Oxford 1951; *The Azande. History and Political Institutions*, Oxford 1971.

w antropologii społecznej. Twórcy tej dziedziny nauki A. R. Radcliffe-Brown i B. Malinowski odrzucali rekonstrukcje historyczne jako pseudonaukowe i zajmowali się wyłącznie funkcjonalną analizą społeczeństw w wymiarze synchronicznym. W referatach wygłoszonych w Oxfordzie (1950) i Manchester (1961) Evans-Pritchard zwrócił uwagę na znaczenie studiów diachronicznych dla zrozumienia współczesnych społeczeństw i dla analizy przemian społecznych⁸. Wyrazem jego zainteresowań historycznych są dwie monografie oparte na tradycji ustnej i źródłach pisanych: *The Sanusi of Cyrenaica* (1949) oraz *The Azande: History and Political Institutions* (1971).

Jako jeden z nielicznych Evans-Pritchard doceniał wartość studiów nad literaturą ludową. W czasie badań terenowych wśród Zandów zebrał i opublikował bogaty materiał folklorystyczny⁹. Ciekawą lekturą o początkach, celach i metodach współczesnej antropologii społecznej jest wydanie książkowe serii popularnonaukowych wykładów wygłoszonych w BBC pt. *Social Anthropology* (1951). Szczególny wpływ na zainteresowania teoretyczne i metodologiczne Evans-Pritcharda wywarły prace takich autorów, jak Tylor, Frazer, W. R. Smith, Maine, Durkheim, Mauss, Hubert, Lévy-Bruhl, Pareto, van Gennep, Hertz i in.

Evans-Pritchard jest przede wszystkim autorem rozpraw analizujących materiał faktograficzny zebrany w czasie długoletnich badań terenowych. Dzięki jego bogatej spuściźnie naukowej ludy Azande i Nuer należą w literaturze etnologiczno-religioznawczej do dobrze zbadanych w Afryce. Rozważania i implikacje teoretyczne, zawarte w pismach Evans-Pritcharda, inspirowały wielu antropologów i zasługują na uważne studium wszystkich zainteresowanych w poznawaniu człowieka i jego kultury społeczno-duchowej.

Bibliografia ważniejszych prac E. E. Evans-Pritcharda¹⁰

1. *The Morphology and Function of Magic*, *American Anthropologist* 31(1929) 919—941.
2. *Witchcraft (Mangu) among the Azande*, *Sudan Notes and Records* 12(1929) 163—249.
3. *Mani, a Zande Secret Society*, *Sudan Notes and Records* 14(1931)105—148.
4. *The Intellectualist (English) Interpretation of Magic*, *Bulletin of the Faculty of Arts* 1(1933)1—21.
5. *The Nuer: Tribe and Clan*, *Sudan Notes and Records* 16(1933)1—53; 17(1934) 1—57; 18(1935)37—87.
6. *Lévy-Bruhl's Theory of Primitive Mentality*, *Bulletin of the Faculty of Arts* 2(1934)1—26.
7. *Science and Sentiment: an Exposition and Criticism of the Writings of Pareto*, *Bulletin of the Faculty of Arts* 3(1936)163—192.
8. *Zande Theology*, *Sudan Notes and Records* 19(1936)5—46.
9. *Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande*, Oxford 1937.

⁸ Por. *Social Anthropology: Past and Present*, *Man* 50(1950)118—124; *Anthropology and History*, Manchester 1961.

⁹ Por. np. artykuł o przysłowiach: *Sanza. A Characteristic Feature of Zande Language and Thought*, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 18(1956)161—180 oraz monografię zawierającą 84 opowiadania: *The Zande Trickster*, Oxford 1967.

¹⁰ Spis książek i wybranych artykułów z dziedziny afrykanistyki i antropologii społecznej podano w układzie chronologicznym.

10. *Economic Life of the Nuer*, Sudan Notes and Records 20(1937)209—245; 21(1938)31—77.
11. *Some Aspects of Marriage and the Family among the Nuer*, Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft 52(1938)306—392.
12. *Nuer Time Reckoning*, Africa 12(1939)189—216.
13. *The Political System of the Anuak of the Anglo-Egyptian Sudan*, London 1940.
14. *The Nuer: A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People*, Oxford 1940.
15. *The Sanusi of Cyrenaica*, Africa 15(1944)61—79.
16. *The Divine Kingship of the Shilluk of the Nilotic Sudan. The Frazer Lecture of 1948*, Cambridge 1948.
17. *Social Anthropology: an Inaugural Lecture Delivered Before the University of Oxford on 4 February 1948*, Oxford 1948.
18. *The Sanusi of Cyrenaica*, Oxford 1949.
19. *Social Anthropology: Past and Present (The Marett Lecture)*, Man 50(1950) 118—124.
20. *Kinship and the Local Community among the Nuer*, w: A. R. Radcliffe-Brown — D. Forde (red.), *African Systems of Kinship and Marriage*, London 1950, 360—391.
21. *Social Anthropology*, London 1951.
22. *Kinship and Marriage among the Nuer*, Oxford 1951.
23. *Some Features of Nuer Religion*, Journal of the Royal Anthropological Institute 81(1952)1—13.
24. *A Letter to E. E. Evans-Pritchard from L. Lévy-Bruhl with Comments by E. E. Evans-Pritchard*, The British Journal of Sociology 3(1952)117—123.
25. *The Nuer Conception of Spirit and its Relation to the Social Order*, American Anthropologist 55(1953)201—214.
26. *A Problem of Nuer Religious Thought*, Sociologus 4(1954)23—41.
27. *Nuer Religion*, Oxford 1956.
28. *Zande Warfare*, Anthropos 52(1957)239—262.
29. *Religion an the Anthropologists*, Blackfriars 480(1960)104—118.
30. *Anthropology and History*, Manchester 1961.
31. *Essays in Social Anthropology*, London 1962.
32. *Theories of Primitive Religion*, Oxford 1965.
33. *The Position of Woman in Primitive Societies and other Essays in Social Anthropology*, London 1965.
34. *The Zande Trickster*, Oxford 1967.
35. *The Sociology of Comptes: An Appreciation*, Manchester 1970.
36. *Some Reflections on Mysticism*, The Journal of the Durham University Anthropological Society, 1(1970)101—115.
37. *Zande String Figures*, Folklore 83(1972)225—239.
38. *Some Recollections on Fieldwork in the Twenties*, Anthropological Quarterly 46(1973)235—242.
39. *Man and Woman among the Azande* (red.), London 1974.

ks. Henryk Zimoń SVD, Lublin

5. NOWE CZASOPISMA MISYJNE I MISJOLOGICZNE

Poniższe zestawienie obejmuje misyjne i misjologiczne czasopisma Europy, Stanów Zjednoczonych Ameryki Pn., Afryki, Azji i Oceanii, które powstały po ukazaniu się dekretu misyjnego *Ad gentes*. Jest to uzupełnienie listy teologicznych czasopism Afryki, Azji i Oceanii (por. Coll. Theol. 44, 1974, f. I, 164—168). Uwzględniono także czasopisma, które w międzyczasie zmieniły tytuł.

1. Europa i Stany Zjednoczone Ameryki Pn.

African Historical Studies. Wyd. przez African Center of Boston University, Brookline; ukazuje się od 1967 r. Rocznik.

Andara alle genti. Wyd. siostry misyjne Instytutu Consolata, Turyn. Jest to nowy tytuł Eco dell' Instituto Suore Missionarie della Consolata. Ukazuje się od 1970.

L'Assomption et ses oeuvres. Wyd. asumpcjonści (Procure des Missions de l'Assumption), Lyon. Od 1966. Jest to nowy tytuł dla Missions Assomptionistes.

Bijeen. Maandblad van de Stichting Gezamenlijke Missiepubliciteit. Ukazuje się od 1968 r. w Soesterberg (Belgia). Czasopismo kontynuuje działalność kilkunastu innych periodyków, m. in. Africa ontwaak, De wereld, Africa Christo, Missie, Missieleven, Missiefront, Afrika, Missiekroniek, Stella Oriens i in.

Boa nova. Revissta da actualidade missionária. To nowy tytuł dla Missiário Católico. Ukazuje się od 1970 r.

Bulletin Secretariatus pro non Christianis. Jest to oficjalny organ Sekretariatu dla Niechrześcijan, ukazujący się od maja 1966 r. w Watykanie.

Collegamento. Czasopismo misyjne przeznaczone dla diecezji Piemont (Włochy). Wychodzi od 1971 r.

Cuamm. Periodico del Collegio Universitario Aspiranti Medici Missionari. Ukazuje się od 1965 r. w Padwie. Polecane zwłaszcza misyjnej służbie medycznej.

Cultures et développement. Kwartalnik wyd. przez katolicki uniwersytet w Louvain od 1968 r. Cenna pomoc dla zajmujących się zagadnieniami rozwoju Trzeciego Świata.

Eglise et mission. Nowy tytuł dawnego Bulletin de l'Union Missionnaire du Clergé de France (od 1925 r.). Wydawnictwo połączone z Kerk en Missie.

Epiphany. Kontynuacja dawnego Annals of Our Lady of the Sacred Heart. Ukazuje się od 1967 r. w Cork (Irlandia).

Fede e civiltà. Połączone dwa wydawnictwa: Studi missionari oraz Spiritualità missionaria. Ukazuje się w Parmie od 1967 r.

Journal of Religion in Africa. Ukazuje od 1967 r. w Leiden. Różnojęzyczne opracowania religii afrykańskich.

Juventud y misión. Czasopismo wyd. przez Confederación Misional de Estudiantes de España. Ukazuje się od 1966 r. zamiast Dios lo Quiere.

Kontaktblad Mill Hill. Ukazuje się 10 razy w roku od 1968 r. w Roosendaal.

Kontinente. Das neue Missionsmagazin. Ilustrowany magazyn misyjny wyd. m. in. przez klaretynów, franciszkanów, benedyktyнки, spirytanów i marystów. Ukazuje się od 1966 r. Bogaty materiał dokumentacyjny.

Missao. Cultura Informacao e dialogo. Dwumiesięcznik wyd. przez Secretariato Pedagogia e Missao w Lizbonie od 1969 r.

Mission aktuell. Ilustrowany magazyn Papieskich Dzieł Misyjnych, wyd. w Akwizgranie i Monachium od 1969 r. Jest kontynuacją Weltmission Akwizgran, Weltmission (Monachium) oraz Christi Reich in der Welt.

Missiology. An International Review. An Interdisciplinary Journal for Study of the Christian World Mission. Kwartalnik wyd. przez American Society of Missiology. Ukazuje się od 1973 r.

Misiones. Revista International. Wychodzi w Bilbao od 1967 r. w miejsce El Siglo de las Misiones i Angeles de las Misiones.

Mondo e missione. Wychodzi od 1969 r. w miejsce Le Missioni Cattoliche, w Mediolanie.

Nouveaux rythmes du monde. Jest kontynuacją Rythmes du monde, od 1973 r. Wyd. opactwo św. Andrzeja w Brukseli. Kwartalnik.

OMI Missions. Ukazuje się od 1968 r. w San Antonio (Teksas). Wyd. przez oblatów (OMI). To nowy tytuł dla Isles of Mary.

Omnis terra. Pontifical Missionary Union of the Clerge and Religious. Miesięcznik, wyd. w Rzymie od 1966 r. Oficjalny organ Unii Misyjnej Kleru, ukazujący się w j. angielskim i francuskim.

Peuples du monde. Miesięcznik publikowany przez Société Centrale d'Information w Paryżu od 1967 r. (do redakcji należy 18 instytucji).

Le point sur les problèmes d'évangélisation. Kwartalnik wyd. przez Conseil Missionnaire National. Centre de Recherche Théologique Missionnaire (Paryż). Ukazuje się od 1971 r.

Terzo mundo. Oficjalny organ Papieskich Dzieł Misyjnych w Hiszpanii oraz Misjonarzy Ducha Świętego, ojców białych oraz Seminario Nacional de Misiones. Ukazuje się w Madrycie od 1970 r.

Vivant univers. Nowy tytuł dawnego Vivant Arique. Wychodzi w Namur (Belgia) od 1969 r. Vivant Afrique natomiast jest kontynuacją Grand Lacs. Szczególnie zajmuje się problematyką Afryki.

Wereld en Zending. Tijdschrift voor Missiologie. Ukazuje się w Amsterdamie od 1972 r. Jest kontynuacją Het Missiewerk, czasopisma założonego w 1919 r. jako organ Dzieł Misyjnych w Holandii.

Wereldwijd. Maandblad over evangelizatie en ontwikkelingssamenwerking. Periodyk ukazujący się w Antwerpii od 1970 r.

Wereld over ontwikkelingssamenwerking en levensovertuiging. Periodyk wyd. przez jezuitów od 1968 r. w Ubbergen (Holandia). Edycja belgijska ukazuje się pt. Missie.

2. Afryka, Azja, Oceania, Ameryka P d.

Alleluja. Biuletyn archidiec. Konakry. (Afryka Zach.). Od 1965 r.

Au coeur de l'Afrique. Nowy tytuł dla Théologie et Pastorale au Rwanda et au Burundi. Czasopismo teologiczne, wyd. od 1969 r.

Bascam. Bulletin aux Aumoniers et Soeurs Conseillères d'Afrique et de Madagascar. Wyd. przez Secrétariat Panafricain du Mijarc w Yaounde (Kamerun). Wychodzi od 1965 r.

Dialogue. Wyd. przez Seminarium Ducha Świętego w Madang (Nowa Gwinea) od 1966 r.

Dialogue and Ecumenism. Periodyk wychodzący od 1968 r., wyd. przez Institute for Ecumenical and Inter-Religious Studies w Seulu.

Etudes d'histoire africaine. Ukazuje się od 1970 r., wyd. przez katolicki uniwersytet Lowanium (dawniejsze Kinshasa).

Gentes. Wyd. od 1968 r. przez Dzieła Misyjne Meksyku.

Hope. Wyd. przez Maryknoll Office w Kioto, od 1968 r.

Missao e vida. Periodyk poświęcony działalności Kościoła w Mozambiku. Oficjalny organ episkopatu Mozambiku, red. L. Marques, od 1969 r.

Missionalia. Periodyk ukazujący się zamiast Revue du Clerge Africain, wyd. przez South African Missiological Society od 1973 r.

Nasz misjonarz. Katolicki magazyn misyjny. Założony w 1969 r. przez polskiego misjonarza Józefa Jurczykę SVD. Przeznaczony głównie dla polonii australijskiej jako informator o Nowej Gwinei.

New Frontiers in Education. Czasopismo publikowane przez All India Association for Christian Higher Education w Delhi. Ukazuje się od 1971 r., trzy zeszyty rocznie.

Pirogue. Kwartalnik ukazujący się od 1971 r. w Abidjanie.

Revista de Misiones. Oficjalny organ Dzieł Misyjnych Instytutu Consolata i misjonarzy św. Teresy. Połączone trzy czasopisma: Rivista della Propagazione della Fede, Semisiones oraz Teresita Misionera. Wyd. w Bogocie od 1971 r.

opr. ks. Roman Malek SVD, Pieniężno